

תורה שלמדתי באף

קהלת רבה (וילנא) פרשה ב סימן ט – מקור הביטוי

"וְגַדְלֵתִי וְהוֹסַפְתִּי מִכָּל שְׁהִיָּה לְפָנַי בִּירוּשָׁלַם אֶף חֲכָמְתִי עֲמָדָה לִי" (קהלת ב ט) - אמר רבי אחא: אמר שלמה: כל תורה שלמדתי בזקנתי – פסטירין, באף - נתקיימת בי.¹

ילקוט שמעוני קהלת רמז תתקסח – גלגול המדרש

"אף חכמתי עמדה לי", אמר רבי חנינא בר פפא: תורה שלמדתי באף - נתקיימה לי. אמר ר' אחא: על תורה שלמדתי במסטורין - היא עמדה לי. מדרש זוטא - קהלת (בובר) קהלת פרק ב פסוק ט [ט] אף חכמתי עמדה לי. אמר ר' חמא בר פפא כל תורה שלמדתי (כאן) [באף] נתקיימה לי.

בית הבחירה למאירי מסכת אבות פרק ה – בעמל ויגיעה

"בן הא הא אומר: לפום צערא אגרא". פירוש: אגרא הוא במקום פרי ... כפי מה שיתעמל בתורה ימשך ממנה פרי נבחר, רצה לומר השגת האמת. כי קריאת המנוחה והתענוג לא תרד חדרי בטן. ואמרו ז"ל מדרש רבה שם: "אף חכמתי עמדה לי - חכמה שלמדתי באף עמדה לי". תלמוד בבלי מסכת ברכות דף סג עמוד ב דאמר ריש לקיש: מנין שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה - שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל.

כלי יקר בראשית מה כד פרשת ויגש – מתוך כעס על טעות

"אל תרגזו בדרך" – פירש רש"י: אל תתעסקו בדבר הלכה...² ויש אומרים, לפי שנאמר: "אף חכמתי עמדה לי" (קהלת ב ט) - מה שלמדתי באף וכעס, ועל זה אמר אל תרגזו בדרך - ללמוד החכמה באף, ואולי כיוונו לדבר הצריך עיון רב כאמור.³ ואני מוסיף לקח טוב טעם ודעת, לפי שכל כעס מביא לידי טעות, ואמרו חז"ל: "אין אדם עומד על דבר הלכה אלא אם כן נכשל בה תחילה" (גיטין מג א), על כן אמרו שהחכמה שלמדתי באף וכעס אשר הביאני לידי טעות היא שעמדה לי, כי הטועה בדבר פעם אחד אז ביותר הוא נשמר ממנו להבא:⁴

תורה תמימה הערות קהלת פרק ב הערה מ – כעסו של הרב

יתכן דמרמז למה שלמד ביגיעה, וזהו באף - בזעת אף, ויש גירסות שונות ופירושים שונים בדרשה זו. וגם אפשר לפרש כונת הדרשה ע"פ מ"ש בסוף ברכות ס"ג ב' על הפסוק דמשלי ומיץ אף יוציא דם, כל תלמיד שרבו כועס עליו והוא שותק זוכה להבחין בין טמא לטהור, וזהו שאמר תורה שלמדתי באף, באפו של רבי, ובזכות שתיקתי נתקיימה תורתי בי:

רש"י מסכת עבודה זרה דף יט עמוד א – בעיון ובעומק

¹ מילון ג'סטרו מפנה למילה מסטור (ראו להלן בילקוט שמעוני), היינו סטירה ומכה, ומציע את הפירוש שדברים שלמדתי בזקנותי היו כמו סטירה ומכה (ואבדו ממני), אבל דברים שלמדתי "באף", היינו בחום נעורים, נתקיימו בי. ואם כך, הרי זה בדומה למשנה במסכת אבות פרק ד משנה כ: "אלישע בן אבויה אומר: הלומד ילד למה הוא דומה? לדין כתובה על נייר חדש; והלומד זקן למה הוא דומה? לדין כתובה על נייר מחוק" (שזה אגב אחד האזכורים הנדירים של אלישע בן אבויה בשמו ובהקשר של הלכה או אגדה). ראו אזכורו גם בגמרא מועד קטן כ ע"א). ראו רעיון זה גם באבות דרבי נתן נוסח ב פרק לה: "אלישע בן אבויה אומר: הלמד תורה בנערותו למה הוא דומה? לסיד שהוא טוח על גבי אבנים - אפילו כל הגשמים יורדין אין מזיקין אותו. והלמד תורה בזקנותו למה הוא דומה? לסיד שהוא טוח על גבי לבנים - כיון שטיפה של מים הוא [יורד עליו] פושר והולך לו".

² פירוש כלי יקר מאריך בפירושו שם ומעלה את השאלה: מה רע בכך שידברו האחים בדרך בדברי תורה ומפנה לסוגיה בגמרא תענית י ע"ב ששואלת מהכלל של שני תלמידי חכמים שהולכים בדרך ואין ביניהם דברי תורה. ואנחנו קצרנו והתמקדנו בקשור לעניינינו.

³ בפירוש הראשון, מתחבר כלי יקר לשיטתו שראינו לעיל, ש"באף", הוא ביגיעה ובעיון רב. כך גם בגמרא תענית הנ"ל שמבחינה בין שני דברי תורה בדרך ובין לימוד בעיון: "הא - למיגרס, הא - לעיוני". כלי יקר מסייע לשיטה זו מהפסוק בקהלת ומהדרשה בקהלת רבה.

⁴ בפירוש השני של כלי יקר, "באף" הוא בכעס ולחייב. הרבה נכתב ונדרש על מידת הכעס השלילית שמביאה גם לידי טעות. ומי גדול לנו ממש שמשום שכעס נתעלמה ממנו הלכה. ראו דברינו [כשמשו כועס](#) בפרשת שמיני. אבל כאן מוצגת גישה חיובית לטעות ואולי גם לשכחה. ראו בגמרא גיטין מג ע"א על רבה בר רב הונא שטעה בדבר הלכה ועמד והודה בטעותו ועמד ודרש לפני הקהל: "והמכשלה הזאת תחת ידך (ישעיהו ג ו) - אין אדם עומד על דברי תורה אלא אם כן נכשל בהן". ראו את היחס הכפול לשיבושים ושיגאות, בדברינו [שיבושים וטעויות בלימוד](#) בדפים המיוחדים. ומי הם שלומדים משגיאות? אנשי אמונה. ראו בגמרא שבת קיט ב (חגיגה יד ע"א): "דברים שאין בני אדם עומדין עליהם אלא אם כן נכשלים בהן, ישנן תחת ידיך".

גמרא לעולם ליגרס אינש ואף על גב דמשכח כו' נראה דר"ל דע"י שאינו לומד בעיון ובעומק משכח מהר כמו שדרשו בפסוק ואף חכמתי עמדה לי תורה שלמדתי באף עמדה לי פי' נשאר אצלי עומד קיים :

רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק ג הלכה יב – מי שממית עצמו באוהלה של תורה

אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן, ולא באלו שלומדין מתוך עידון ומתוך אכילה ושתייה, אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה. אמרו חכמים דרך רמז: "זאת התורה אדם כי ימות באהל" (במדבר יט יד) - אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו באהלי החכמים. וכן אמר שלמה בחכמתו: "התרפית ביום צרה צר כחכה" (משלי כד י). ועוד אמר: "אף חכמתי עמדה לי" (קהלת ב ט) - חכמה שלמדתי באף היא עמדה לי.

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת אבות פרק ה משנה יט – זרוק מרה בתלמידים

ואמר בן הא הא: לפי ששורר עמלך בתורה יהיה שכרך. ואמרו שלא יתקיים מן החכמה אלא מה שנלמד בעמל ויגיעה ויראה מן המלמד, אבל לימוד השעשוע והנחת - לא יתקיים, ולא יקבל בו תועלת. אומרו בפירוש אמרו: +קהלת ב ט+ "אף חכמתי עמדה לי" - "חכמה שלמדתי באף עמדה לי". ולפיכך יצוו המלמד להטיל מורא על התלמידים, ואמרו: "זרוק מרה בתלמידים".

חשוקי חמד מנחות הקדמה – ר' שמואל רוזובסקי ומטאטא של אהבה⁵

ימים קשים עוברים על הישיבה, ימים שאין בהם לא אוכל לתלמידים ולא משכורת לרבנים, לא מלגות לאברכים ובודאי שלא תשלומים לעובדי הנקיון והתחזוקה. מרן הגאב"ד פוניבז' זצוק"ל מכתת רגליו אצל נדיבי עם בארץ ובחז"ל לקיומה של אם הישיבות וקיום תלמידיה. קול תורה לא נדם לרגע אחד, הארון נושא את נושאו ותלמידי הישיבה וראשיה המשיכו בתלמודם, "תורה שלמדתי באף היא שעמדה לי" אך משהו עלה והצטבר על מרצפות הישיבה, רצפות בית המדרש שלא ראו מטאטא זמן רב החלו לגדוש אבק ולכלוך וחמירא סכנתא... ואז נטל רבי שמואל הגדול, ראש הישיבה מרן הגר"ש רוזובסקי זצוק"ל, את שרביט הזהב בידו, את המטאטא היתום וכיבד את רצפת בית המדרש באהבה שאהב את התורה ולומדיה. לא לפני שפנה כה וכה וראה כי אין איש, לא לפני שנעל את בית המדרש והסיט את וילונות לבל תשזוף עין זרה במלאכתו, כך פעם אחר פעם, עד ששבו עובדי הישיבה למקומם.

וכשנאבקו אראלים עם מצוקים בימים האחרונים של רבנו ראש הישיבה זצוק"ל שפך את שיחו לפני בני משפחתו והתבטא כי כשיבוא לפני בית דין של מעלה עם מה יבוא? הוא יבוא עם מעשה זה שלא היה בו לא הנאה ולא כבוד, אלא בסתר. הוא וריבונו של עולם בלבד!

מחלקי המים

מים אחרונים :

⁵ הרב יצחק זילברשטיין נולד בשנת תרצ"ד (1934) בפולין, ועלה לארץ בילדותו. משמש כראש כולל 'בית דוד' בחולון ורב השכונה 'רמת אלחנן' בבני ברק. עוסק הרבה בענייני רפואה והלכה.